

Copyright © 2019 EDITURA FOR YOU

Toate drepturile asupra versiunii în limba română aparțin Editurii For You. Reproducerea integrală sau parțială, sub orice formă, a textului din această carte este posibilă numai cu acordul prealabil al Editurii For You.

Redactare: Alexandru Buican
DTP: Prosperity Exprim (Felicja Drăgușin)
Design copertă: Stelian Bigan

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BLONDEL, CHARLES

Introducere în psihologia colectivă / dr. Charles Blondel ;
trad. din lb. franceză și note de Dinu Grama. - București : For
You, 2019
ISBN 978-606-639-282-2
I. Grama, Dinu (trad. ; note)
159.9

Editura For You

Tel./fax. 021/665.62.23
Mobil: 0724.212.695; 0724.212.691
E-mail: comenzi@editura-foryou.ro
Website: www.editura-foryou.ro
Facebook: EdituraFY
Instagram: @edituraforyou/
Twitter: @EdituraForYou

Printed in Romania

ISBN 978-606-639-282-2

Dr. Charles Blondel

Introducere în psihologia colectivă

Traducere din limba franceză
și note de Dinu Grama

Editura For You
București

lor, vor conduce la o metodă și la o rigoare de care, până în prezent, ele s-au dispensat adesea.

Concepția psihologiei colective, de fundamentele căreia ne-am preocupat aici, alături de faptele și de istoria ideilor, nu e și nici nu vrea să fie decât o ipoteză de lucru. Ca atare, a spune că ea e fecundă implică a o supune neîncetat cercetării. O ipoteză de lucru nu are nimic dintr-o dogmă; e un instrument a cărui oportunitate nu e de contestat, dar trebuie să fim pregătiți de a o modifica, a o transforma și chiar de a o abandona odată cu obținerea succesivă a altor rezultate. Aceste principii metodologice sunt poate mai necesare pentru psihologia colectivă decât în alte părți. Obiectul acestei discipline este extrem de complex, iar studiul este abia la început.

Este imposibil ca, plecând de aici, să se indice direcțiile de urmat, pe care, în ceea ce ne privește, le-am tatonat, poate prin exces sau prin lipsă. Dar, din punctul în care ea se află acum, imprecizia și eroarea în abordarea psihologiei colective sunt, sperăm noi, mai instructive decât aproximările și confuziile.

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Introducere	7

Partea I

Psihologia din punctele de vedere
ale lui Comte, Durkheim și Tarde

Capitolul 1. Punctul de vedere al lui Comte	21
Capitolul 2. Punctul de vedere al lui Durkheim	42
Capitolul 3. Punctul de vedere al lui Tarde	72
Capitolul 4. Finalitatea practică a doctrinelor	92

Partea a II-a

Factorul colectiv în viața mentală

Capitolul 1. Percepția	109
Capitolul 2. Memoria	123
Capitolul 3. Viața afectivă	152
Concluzii	187

Cuvânt înainte

Toate științele omului sunt interesate de progresul psihologiei colective. Or, pentru a progresa, pentru a depăși cearta dintre metode și doctrine, pentru a depăși stadiul generalizărilor empirice și al observațiilor morale, pentru a-și asigura obiectivitatea rezultatelor e nevoie ca psihologia colectivă să capete, mai mult decât a făcut-o până acum, conștiința obiectului său și a locului care îi revine în ansamblul studiilor psihologice. Pentru că tot ceea ce se vede până acum nu e o psihologie colectivă, ci o introducere la aceasta. Ea urmărește să-și definească ipotezele de lucru, să-și orienteze și să-și sistematizeze eforturile. În acest scop, psihologia colectivă se folosește de două mijloace: 1) studiul concepțiilor psihologice ale lui Comte, Durkheim și Tarde; 2) analiza vieții mentale concrete, așa cum face obiectul observației noastre. Pe aceste două căi se ajunge la aceleași concluzii.

Individul este întotdeauna și pretutindeni profund socializat; deși cantonate întotdeauna în conștiințe individuale, fenomenele mentale comportă un adaos colectiv; psihologia colectivă este, deci, o ramură fundamentală a psihologiei; cele mai multe probleme privind viața

intelectuală, afectivă și voluntară, tratate în comun de psihologia generală, sunt reluate în parte sau în întregime de psihologia colectivă. Studiul de psihologie colectivă e singurul care poate determina cu precizie ceea ce, în activitatea mentală, este independent de acțiunea de grup și ține, drept urmare, de specia umană sau de particularitățile individuale. Numai considerarea metodică a diverselor sisteme de reprezentări colective care s-au succedat de-a lungul timpului ne va învăța ce au fost predecesorii noștri, pentru a ajunge să ne explicăm ce suntem noi. Departe de a fi un simplu complement, o anexă a psihologiei, psihologia colectivă astfel concepută va deveni centrul interesului nostru.

Această concepție nu e nici un postulat, nici un adevăr demonstrat, ci o ipoteză de cercetare, care, dacă apare ca fiind cea mai compatibilă cu ansamblul a ceea ce noi știm până acum, va fi judecată, înainte de toate, după rezultate.

Introducere

Se cunoaște interesul crescând arătat în ultimul secol¹ pentru studiul proceselor psihice, pentru multiplele lor relații cu viața colectivă. El a suscitât în direcții diferite numeroase cercetări de factură incipient științifică. Vom enumera noile „științe“ apărute, cu riscul de a nu le aminti pe toate: interpsihologie, psihologie socială, psihologie colectivă, psihologia raselor, psihologia popoarelor, psihologia maselor, psihologia sectelor – în expresie germană: *Volkskunde, Völkerpsychologie, Völkerwissenschaft*.

Din păcate, toate aceste științe nu ne-au îmbogățit cunoașterea, neavând delimitate suficient domeniile, obiectele de studiu și metodele proprii. Se pare că cercetătorii n-au reușit să ajungă la un acord asupra naturii și caracterului studiilor lor. De unde impresia destul de jenantă de confuzie și haos atunci când se trece de la autorii germani la cei italieni, englezi, americani sau francezi și, în cadrul aceleiași limbi, de la un autor la altul. Mauss² și

¹ Secolul al XIX-lea.

² Marcel Mauss (1872–1950), sociolog și etnolog francez; nepot al lui Durkheim. Fondator al școlii franceze de etnologie, cu influențe asupra psihologiei și altor științe. Autor al lucrării *Sociologie și antropologie*.

Febvre¹, unul sociolog, celălalt istoric, de pildă, au deplâns împreună faptul că nu se știe cu adevărat unde, între toate științele germane, se tratează acele probleme psihologice care privesc viața în societate. Și ceea ce este adevărat pentru Germania e valabil și pentru alte țări.

În jurul anilor 1890–1900 s-a conturat sub numele de „psihologie colectivă“ o disciplină, chiar dacă nu în spirit științific, al cărei principal obiect privea masele, așadar, o psihologie a maselor. Cele mai multe dintre lucrările de psihologie colectivă prezentau din punct de vedere științific aceleași lipsuri.

Au fost adunate fapte și observații jurnalistice sau istorii anecdotice pe baza cărora s-au făcut în grabă generalizări exagerate și deducții imperioase, impresionante și superficiale, care jonglau cu conceptele fără grija de a le delimita și de a le preciza. Le Bon², de exemplu, făcea un amplu și constant uz de noțiuni confuze precum „rasă“, „popor“, „națiune“ și „mulțime“, indeterminării fiecăreia dintre acestea el adăugându-i înlocuirea fără încetare a unei noțiuni cu o alta, trecerea fără nicio prudență de la una la alta, sporindu-le astfel obscuritatea. Dacă cititorul își dădea seama de acest lucru, răul nu era prea mare, însă adevărul e că mulți dintre lectori se lăsau duși de *quiproquo*-ul și paralogisme oferite de *Psychologie des Peuples* și de *Psychologie des Foules*: ele nu erau pre-ocupate de exactitatea detaliului pentru a aprecia valoarea

¹ Lucien Febvre (1878–1956), istoric francez. Adept al unei abordări moderne asupra prezentului pentru înțelegerea profundă a trecutului și a limitelor lui. Autorul lucrării *Pământul și evoluția umană*.

² Gustave Le Bon (1841–1931), medic și sociolog francez. Autorul celebrei lucrări *Psihologia mulțimilor*, în care se abordează inconștientul colectiv.

ansamblului și faptul că acesta era drumul bun pentru a se ajunge la Roma.

La Roma, adică la condamnarea mulțimii. Condamnare fără apel, fără nicio rezervă când e vorba despre inteligență: mulțimea e intelectualmente inferioară indivizilor care o compun, aflându-se din acest punct de vedere la nivelul cel mai de jos. Dar, din punct de vedere moral, condamnarea e mai puțin formală: dacă, în principiu, mulțimea nu gândește decât ca să distrugă, ea este totuși capabilă, în funcție de circumstanțe, să se întoarcă la starea sa primitivă, adică la ferocități, dar și la acte de eroism. Regresia pe scara civilizației, impulsivitățile negândite ale mulțimii ne sunt date în același timp ca o condiție: „Dacă mulțimile ar fi judecat și ar fi ținut seama de interesele lor imediate, nicio civilizație nu s-ar fi dezvoltat pe pământ, iar umanitatea n-ar fi avut istorie.“

Cel puțin în ceea ce privește inteligența mulțimilor, ideea nu e nouă, ea fiind de mult timp prezentată nu ca având o pretenție doctorală, ci ca fiind o expresie fericită. „Luat fiecare în parte“, spune Schiller¹, „individul e dotat cu inteligență. Luat *in corpore*, dintr-odată nu mai avem de-a face decât cu imbecili“. „Când alcătuiesc un ansamblu, oamenilor li se lungesc urechile“, notează doamna Roland². Psihologii moderni ai mulțimilor nu au, deci, meritul niciunei noutăți în raport cu înaintașii lor, nici avantajul unei concizii, abordările lor nefăcând ideea

¹ Ferdinand Scott Schiller (1864–1937), scriitor englez de origine germană. Creatorul unei variante subiective a pragmatismului: lumea este o realitate amorfă, nedeterminată, care e modelată după voința subiectului.

² Madame Roland (Manon Phlipon) (1754–1793), republicană, amfitrioana unui salon literar din Paris, cu influență politică, frecventată mai ales de girondini. Autoare a unor apreciate *Memorii*.

mai precisă. Aici nu avem de-a face cu o observație morală, care acomodează contradicții și excepții, pentru că ea nu urmărește să universalizeze cazuri, nu intenționează să fundeze o teorie științifică, o teorie care să alcătuiască metodic un ansamblu de date. Or, e de crezut că, aflat în mulțime, individul pierde mult din propria inteligență și din moralitatea sa, trecând în regimul colectivității, admitând odată cu Sighele¹ că în fiecare moment influența colectivă determină, din punct de vedere static, regresii, dar, din punct de vedere dinamic, ansamblul se dovedește a determina un progres, căci, în ciuda reculului indivizilor, noi putem sfârși prin a fi purtați spre înainte. Trebuie să recunoaștem că la probleme mari și grave s-au găsit soluții mult prea rapide și grosiere și că acesta e locul unde trebuie să se reia efortul de a se preciza problema și de a se aduce rectificări rezolvării ei.

Mulți autori lasă să se vadă în lucrările lor pasiunile sau prevențiile morale, sociale și politice personale. Este cazul lui Le Bon. Sighele reduce întreaga civilizație la violență cu atâta vivacitate, încât Bibliothèque Sociologique Internationale, publicând traducerea lucrării *Psychologie des sectes*, s-a văzut nevoită să declare că are rezerve față de ea. Fără să se meargă atât de departe, Ellwood² înțelege să expună „idei care, acceptând rezultatele pozitive ale științelor moderne, evită doctrinele sociale negative și distructive ale materialismului, pe de-o parte, și ale individualismului, pe de altă parte; idei care conservă, în consecință, existența celor mai înalte valori

¹ Scipio Sighele (1868–1913), psiholog, sociolog și criminalist italian. Unul dintre pionierii psihologiei colective.

² Charles Ellwood (1873–1946), sociolog american. A contribuit la fundamentarea sociologiei ca știință independentă.

sociale“, iar McDougall¹ simte nevoia de a ne asigura că simpatiile sale politice merg de la individualism la internaționalism. Dacă asemenea confidențe și astfel de intruziuni ale convingerilor personale sunt aici legitime și necesare, aceasta este pentru că psihologia colectivă nu va fi posibilă înainte ca asemenea opinii morale și politice să capete ele însele un fundament științific. În realitate, e bine că omul și societatea pot fi considerate în afara încadrării lor în perspectivă individualistă sau socialistă, imperialistă sau internaționalistă. În orice caz, nu există matematicieni, fizicieni, chimiști sau naturaliști care, înainte sau în timpul susținerii tezelor lor, să țină seama de sentimentele lor intime; ei nu se preocupă de a ști dacă teoriile lor sunt distructive sau negative, ci dacă ele sunt false sau adevărate. Psihologia colectivă ar face bine dacă i-ar imita pe aceștia, în cazul în care vrea să fie, sau cel puțin să devină, o știință.

În sfârșit, defectul esențial – căci constituie un defect de principiu al celor mai multe lucrări care tratează psihologia colectivă – este că societatea și individul sunt presupuse a fi definite unul în raport cu celălalt și că se admite, considerându-se de la sine înțeles, faptul că noi știm totul din propria experiență și fără niciun efort ce înseamnă individul și fenomenele individuale. Noua manifestare, cea mai caracteristică și cea mai gravă dintre toate, a tendinței, frecventă în psihologia colectivă, e de a porni de la practica obișnuită și de la datele sale imediate fără a le supune sistematic unei critici riguroase. Or, aici, poate mai mult decât în alt domeniu de cercetare, nu contează mai întâi faptele în ele însele pe care le sesizăm, ci

¹ William McDougall (1871–1938), medic și fiziolog englez. Aport la dezvoltarea teoriei instinctului și a psihologiei sociale: conduitele sociale își au originea în instincte.

ideile pe care noi ni le-am făcut și ni le facem dinainte despre acestea. A lua aceste idei ca obiecte ale investigației noastre înseamnă a face cel mult recensământul opiniilor noastre, iar nu a ajunge la cunoașterea faptelor corespondente. Fiziologia nu a devenit o știință decât în ziua în care și-a determinat și și-a izolat faptele proprii, degajând realitățile vitale ale masei de prenoțiuni sub care acestea erau ascunse. La fel cum psihologia, atât colectivă, cât și individuală, nu va deveni o știință de necontestat decât atunci când va fi capabilă să se supună aceluiași operații.

Aparent, nimic mai evident, mai clar ca formula lui Baldwin¹: „Psihologia are în vedere individul, în timp ce sociologia e interesată de grup.“ Dar, dacă e vorba despre a trece de la teorie la practică, marea dificultate este de a ști unde se află granița dintre individ și societate. Dacă e adevărat ce zice Halbwachs², anume că orice act de memorie implică intervenția cadrelor colective, în lipsa cărora omul ar fi incapabil de a-și reconstitui trecutul și de a-l retrăi, concepțiile noastre curente despre individ și colectiv nu-și mai găsesc aplicarea: orice act de memorie este un act individual, întrucât se petrece într-o conștiință, dar e în același timp colectiv, întrucât multe dintre caracteristicile actului depășesc individul, relevând societatea din care individul face parte. Astfel, individualitatea

¹ James Mark Baldwin (1861–1934), filosof și psiholog american. Unul dintre susținătorii psihologiei experimentale. A înființat un laborator de psihologie experimentală la Toronto și a inițiat un *Manual de psihologie*. Contribuții la psihologia dezvoltării. În 1897 publică lucrarea *Interpretările sociale și etice în dezvoltarea mentală. Un studiu de psihologie socială*.

² Maurice Halbwachs (1877–1945), sociolog francez, adept al lui Durkheim. Lucrări privind raporturile între psihologie și sociologie. Autor al lucrărilor *Cadrele sociale ale memoriei* (1925), *Morfologia socială* (1934), *Psihologia colectivă* (1942).

reală, ceea ce ne aparține exact și exclusiv individual, nu răspunde totalității individualității empirice, aceasta ocupând un loc destul de restrâns, în conștiințe existând deja un conținut ce ține de colectiv, societatea nefiind cu totul exterioară în raport cu ceea ce noi numim a fi individul, ea fiind întotdeauna și în toate circumstanțele prezentă și acționând ca atare. Fără a prejudeca dacă această soluție este corectă sau, cel puțin, actualmente cea mai verosimilă, există aici o problemă pe care prea adesea o trecem cu vederea sau pe care o rezolvăm prea puțin. Cercetătorii nu sunt de acord între ei, sau aproape, în ceea ce privește obiectul, principiile, metoda și concluziile anchetelor lor. Pe terenul observației curente, fiecare își stabilește domeniul și își ridică o casă cu materiale culese de peste tot. Dacă vrem să facem cadastrul tuturor acestor domenii și să stabilim planul tuturor acestor case, nu vom obține mare lucru, iar profitul nu va fi important pentru nimeni, căci o știință se apreciază după ceea ce ea poate și îndrăznește să întreprindă și după o ordine de cercetare în care, după cum zice Duprat¹, a aduce, fără urmări neplăcute, legi noi, care să facă gloria mai multor generații de fizicieni, este ceva considerabil din punct de vedere științific.

În aceste condiții, în loc de a enumera într-o ordine mai mult sau mai puțin aparentă, fără perspectivă și fără critică, rezultatele cel puțin îndoielnice ale unei psihologii colective încă neformate, cel mai rezonabil este de a vedea cum ar fi posibil ca ea să devină obiectivă și științifică, pentru aceasta fixându-i un punct de plecare și direcții precise de urmat, folosind ipoteze de lucru a

¹ Guillaume L. Duprat (1872–1945), filosof și sociolog francez; profesor de sociologie și de economie socială la Universitatea din Geneva, membru al Institutului Internațional de Sociologie. A elaborat noțiunea de „constrângere socială“.

căror valoare răspunde exigențelor unei gândiri pozitive. Cu alte cuvinte, e mai bine să nu se pretindă expunerea psihologiei colective ca atare, ci doar de a se prezenta o introducere la această știință, ceea ce facem și noi aici.

Două lucruri, de altfel conexe, ne rețin înainte de toate atenția. Am văzut deja care e importanța problemei puse de delimitarea dintre individ și colectiv. De locul în care se stabilește această graniță depinde întinderea câmpului în care psihologia colectivă va putea să-și desfășoare investigațiile. „Psihologia socială“, spune Richard¹, „pornește de la un fapt de observație, anume că produsele activității unui grup uman, limbajul, tehnica, arta, cutumele, legislația sau, mai bine zis, cunoașterea comună și simbolurile, credințele și regulile de acțiune pătrund în conținutul conștiinței individuale și o modifică“. Constatarea unui astfel de fapt impune o primă cerință: aceea de a stabili inventarul a tot ceea ce, în conștiința individuală, nu provine de la ea însăși, ci de la colectivitate. Dacă psihologia colectivă este, după cum spune Külpe², știința fenomenelor psihice care depind de o comunitate de indivizi și conștiința individuală e plină de aporturi colective, atunci fenomenele mentale individuale relevă în realitate psihologia colectivă, fără ca mulțimile și grupurile să fie prezente și actuale în momentul producerii lor. Punctul de plecare al întregii psihologii colective trebuie, deci, să fie o ipoteză pregătită de a suferi neîncetate revizuri care să stabilească înțelegerea probabilă a domeniului său și

¹ Gaston Richard (1860–1945), sociolog francez; succesorul lui Durkheim la catedra de sociologie a Universității din Bordeaux, care ulterior s-a opus acestuia privind pozitivismul și analiza fenomenelor religioase.

² Oswald Külpe (1862–1915), psiholog și filosof german. Fondatorul Școlii de la Würzburg. Autor al lucrării *Psihologia gândirii*.

ansamblul de puncte în care psihologia individuală trebuie să-i cedeze locul.

Dar nu e suficient ca obiectul unei științe să fie determinat cu o oarecare aproximație. Trebuie știut și momentul de la care e bine să se înceapă studiul. Științele sunt dispuse într-o ierarhie logică, ierarhie ce exprimă modul în care ele funcționează, regula după care ele nu numai se conduc, ci și ordinea în care ele se descoperă. Se știe că fizica îi urmează matematicii, chimia fizicii, biologia chimiei – că biologii trebuie să știe chimie, chimistul trebuie să cunoască fizică și fizicianul matematică. În ceea ce privește psihologia colectivă, la prima vedere pare evident ca ea să urmeze psihologiei individuale și că, privind calea de cercetare, ea trebuie să meargă de la individ la societate, iar nu de la societate la individ. Nu există nicio probă pentru a susține aserțiunea din urmă. Se va vedea care sunt concluziile noastre.

Asupra primului punct ne vom strădui să arătăm că îi revine psihologiei colective o foarte mare parte din ceea ce psihologii care studiază inteligența, voința și chiar afectivitatea susțin că acestea i-ar aparține de drept psihologiei individuale. Urmând formula lui Ribot¹, care de fapt e a lui Comte, psihologia noastră s-a cantonat prea mult în studiul adultului alb, normal și civilizat. Ea n-a arătat interes, după cum spune Ribot, pentru animal, pentru copil, pentru primitiv și alienat și, drept urmare, și-a limitat domeniul de studiu; adultul alb, normal și civilizat are, fără îndoială, particularitățile sale mentale și fizice,

¹ Théodule Ribot (1839–1916), filosof și psiholog francez, unul dintre întemeietorii psihologiei experimentale. Studii de psihofiziologie. A descoperit legile disoluției memoriei în legătură cu emoționalitatea. Autor a multor lucrări, între care *Maladiile personalității*, *Logica sentimentelor*, *Maladiile voinței*.